

MÄNNISKANS FÄRGER

(Kolumn 4.1.01)

Lars Hertzberg

President _Tarja Halonen_ går till historien som den första ledande finländska politiker som klart och resolut erkänner att det existerar rasism i vårt land och att detta är ett problem. Hon väddade i sitt nyårstal om att den stora icke-rasistiska majoriteten skulle ta avstånd från de former av diskriminering den möter. Detta var angeläget, för jag tror att de främlingsfientliga i vårt land ofta känt sig uppmuntrade av föreställningen att de haft den politiska elitens tysta välsignelse. Man får t ex hoppas att de kommunala instanserna i Åbo uppfattar signalen och ger tillåtelse till byggandet av en buddhistisk pagod (se _ÅU_ 30.12.00). Jag undrar om inte fördomarna bland våra myndigheter (liksom i en del av massmedierna) i själva verket är starkare än bland medborgarna i gemen.

Presidentens nyårstal var också ett stilriktigt sätt att öppna FN:s antirasismår. För ett par år sedan hade jag en kolumn om begreppet rasism som väckte en viss debatt. Tiden är kanske mogen att återbesöka ämnet. Vad jag försökte få sagt är att rasfördomar ofta, kanske oftast, uppträder i förtäckta former som vi själva inte är medvetna om. Vi tänker kanske inte rent ut att vissa människogrupper är mindre värda än andra, men däremot föreställer vi oss att olika grupper av människor har olika egenskaper, och att dessa olikheter rättfärdigar att människor behandlas olika. I själva verket är det här, vill jag säga, ingenting annat än ett intellektuellt ohållbart försök att smugla våra fördomar förbi den politiska korrekthetens vakande öga. Rasismen finns i själva föreställningen att människor tillhör olika raser.

*

Vad innebär det att vara medlem av en ras? Judarna har sagts utgöra en ras, de s.k. negrerna en annan. (Däremot betraktar vi "kaukasier" vanligen inte oss själva som medlemmar av en ras med bestämda rasegenskaper, som _Muddle Lilius_ påpekar i _HBL_ 2.1.01.) Men vad är det gemensamma i det som olika judar har gemensamt och i det som olika "negrer" har gemensamt?

Rastillhörighet visar sig i utseendet, tänker man sig. "Vi vet ju alla hur en jude ser ut", eller i varje fall visste alla i Tredje riket det: alla hade ju sett karikatyrerna av judar. Men vad det visade var bara att man hade lärt sig betrakta människor genom stereotyper. (I själva verket har jag aldrig träffat en jude som har ens en avlägsen likhet med nazisternas propagandabilder.) Jag läste en gång

om ett socialpsykologiskt experiment, i England tror jag det var, där man lät judar och icke-judar umgås i ett rum. Efteråt bad man deltagarna gissa vilka som var judar och vilka som inte var det. Det visade sig att bedömningarna inte var mycket träffsäkrare än vad man skulle ha uppnått genom att singla slant.

*

Låt vara att det inte finns en judisk ras, invänder någon, men ”negrerna” är i varje fall en ras för sig, det kan ju varje barn se, eller hur? Men vad varje barn kan se beror på omständigheterna. Anta att ett barn varje morgon stiger på en buss full med blekvita människor. En dag sitter där en person med påtagligt afrikanskt utseende. I så fall är det knappast överraskande om barnet fäster sig vid skillnaden mellan honom och alla de andra. Men anta att bussen varje dag är full av människor i alla olika schatteringar från blekaste ljushyllt till svartaste svart. Är det troligt att barnet också i det fallet spontant sluter sig till att det måste finnas två kategorier av människor, vita och svarta (och att alla de övriga är ”blandningar” av dem)?

Vad afrikaner har gemensamt är ingenting annat än att deras utseende råkar avvika åt samma håll från det som _européer_ är vana vid och förväntar sig. De bildar en gemenskap bara i europeiska ögon. Det finns inga skäl att tro, att de skulle vara mera lika sinsemellan än de är lika européer. Vi tror ju inte heller, i varje fall inte på allvar, att rödhåriga människor skulle vara särskilt lika varandra i några väsentliga avseenden.

*

Rasbegreppet har ursprungligen formats av de situationer där människor konfronterats med nya utseendetyper. Det har en enorm historisk betydelse att de afrikaner, indianer, kineser osv som européer först träffade på levde i kulturer som föreföll dem främmande, exotiska, obegripliga, i många fall skrämmande. Begreppet ras bygger i själva verket på en oanalyserad sammanblandning av biologiska och kulturella drag, på föreställningen att de olika ”folkslagens” sätt att leva ger uttryck åt inneboende egenskaper hos individerna. Det enda som konstituerar medlemskap i en ras är våra nedärvda gemensamma fördomar mot personer med vissa utseenden. Ifall vi första gången hade träffat på rödhåriga i en främmande miljö skulle vi också ha format föreställningen att rödhåriga är en ras för sig.

*

I ett dokumentärprogram i TV presenterades en gång en sydafrikansk stam vars medlemmar av hävd ansåg sig vara judar. Till utseendet var de typiska afrikaner. Det visade sig att det hos vissa av stammens medlemmar fanns en gen som annars bara påträffats i en viss judisk släkt. Stammen var alltså av allt att döma judisk, hur afrikansk den än samtidigt var. Exemplet måtte sätta myror i huvudet på varje rättrogen rasteoretiker.

En ökad medvetenhet om människans genetik borde egentligen göra det omöjligt för rasbegreppet att fortleva. Detta kan verka paradoxalt, eftersom begreppet ras kan tyckas ge uttryck åt en biologisk syn på människan. Men rastänkandet förutsätter i själva verket ett slags *_apriorism_* (en föreställning om att vi kan veta hur saker och ting förhåller sig utan att behöva ta reda på det) som är oförenlig med vetenskapligt tänkande. Rasidén är ovetenskaplig därför att den utgår från att ett drag vi finner slående – en viss likhet i utseende – automatiskt är förknippat med egenskaper vi anser viktiga.

*

Så länge rasbegreppet lever kvar finns det också en grogrund för raskonflikter. Det bästa vi kan göra för att hjälpa varandra att se klart är att börja glömma att notera människors rastillhörighet.